

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
پژوهشکده امام خمینی و انقلاب اسلامی
وابسته به مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد در رشته عرفان اسلامی

عنوان:

ارتباط اراده حق تعالی و اراده انسان: مقایسه دیدگاه عرفانی ابن عربی و امام خمینی(س)

استاد راهنما:

جناب آقای دکتر سید محمود یوسف ثانی

استاد مشاور:

جناب آقای حجت الاسلام و المسلمین دکتر سید رضا اسحاق نیا

پژوهشگر:

سمانه سادات حسینی

شهریور ۱۳۹۲

کلیه حقوق مادی و معنوی این پایان نامه متعلق به پژوهشکده می باشد.

چاپ پایان نامه و استخراج مقاله از پایان نامه باید به نام پژوهشکده، با تأیید استاد راهنما و با مجوز معاونت پژوهشی باشد.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تقدیم بہ پیشگاہ او کہ انسان کامل زمان است

بہ او کہ مظهر اسم اعظم خداوند، خلیفہ الہی است

بہ او کہ در برابر عظمت وجودش ذرہ ای بیش نیستم

تشکر و قدردانی

از استاد بزرگووارم جناب آقای دکتر یوسف ثانی که در طی مراحل تحقیق و تدوین پایان نامه از راهنمایی های سودمندشان چه در تدوین پایان نامه، چه در معرفی منابع بهره مند شدم، کمال تشکر را دارم. به ویژه اینکه در ایام تدوین پایان نامه، علی رغم مشغله ی علمی زیادی که داشتند، در کم ترین زمان، پیش نویس پایان نامه را مطالعه فرموده و اصلاحات لازم را تذکر می دادند.

همچنین از استاد ارجمندم جناب آقای دکتر اسحاق نیا که از راهنمایی های ارزنده ی ایشان نیز بهره بردم، قدردانی می نمایم.

از پدر و مادر عزیزم که با حمایت ها و فداکاری های بی دریغشان در طول دوران تحصیل مشوقم بودند، نهایت تشکر را دارم. همچنین از همسر مهربانم که با صبوری و کمک های علمی خویش در طول تدوین پایان نامه همراهم بود نیز تشکر می کنم.

باسمه تعالی

صورتجلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

با حمد و سپاس به درگاه خداوند متعال و با استعانت از حضرت ولیعصر (عج) و با درود و سلام به روان پاک حضرت امام خمینی (س) جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

خانم سمانه سادات حسینی ویدوجی دانشجوی رشته عرفان اسلامی

تحت عنوان: «ارتباط اراده حق تعالی و اراده انسان: مقایسه دیدگاه عرفانی ابن عربی و امام خمینی (س)»

در تاریخ ۱۳۹۲/۶/۱۲ با حضور هیأت داوران در پژوهشکده امام خمینی (س) برگزار گردید و به موجب آیین نامه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد، ارزشیابی هیأت داوران به شرح زیر تعیین گردید:

قبول با درجه... امتیاز: ۱۰۰٪
 دفاع مجدد
 مردود

قبول مشروط با درجه: (با اصلاح)..... امتیاز:..... مرجع تأیید نهایی:

شرح اصلاحات مورد نیاز:

۱-
۲-

توضیح: بنا به مصوبه کمیسیون تخصصی آموزش و پژوهش پژوهشکده امتیاز پایان نامه ها به شرح زیر مشخص میگردد:

الف) قابل قبول از ۱۴ به بالا

۱- قبول با درجه عالی ۱۹-۲۰ ۳- قبول با درجه خوب ۱۶-۱۷/۹۹

۲- قبول با درجه بسیار خوب ۱۸-۱۸/۹۹ ۴- قابل قبول ۱۴-۱۵/۹۹

ب) مردود کمتر از ۱۴

عضای هیأت داوران	نام و نام خانوادگی	رتبه علمی	امضاء
۱- استاد راهنما:	جناب آقای دکتر سید محمود یوسف ثانی	دکتر	
۲- استاد مشاور:	جناب حجت الاسلام و المسلمین سید رضا اسحاق نیا	استاد	
۳- استاد داور:	جناب آقای دکتر هادی وکیلی	دکتر	
۴- استاد داور:	جناب آقای دکتر حسین هوشنگی	دکتر	

امضاء
مدیریت تحصیلات تکمیلی

امضاء
نماینده تحصیلات تکمیلی

امضاء
مدیر گروه

چکیده

پژوهشکده امام خمینی (س) و انقلاب اسلامی

مقطع تحصیلی: کارشناسی ارشد
رشته تحصیلی: عرفان اسلامی
عنوان پایان نامه: ارتباط اراده حق تعالی و اراده انسان: مقایسه دیدگاه عرفانی ابن عربی و امام خمینی (س)
نام و نام خانوادگی دانشجو: سمانه سادات حسینی
استاد راهنما: جناب آقای دکتر سید محمود یوسف ثانی
استاد مشاور: جناب آقای حجة الاسلام و المسلمین دکتر سید رضا اسحاق نیا
تاریخ شروع پایان نامه: ۱۳۹۰/۱۰/۷
تاریخ اتمام پایان نامه: ۱۳۹۲/۴/۳۱
چکیده: در طول تاریخ اندیشه اسلامی مسئله «اراده الهی و نسبت آن با اراده انسان» همواره مورد بحث و گفتگو بوده است. از آنجا که مهم‌ترین شخصیت عرفان نظری ابن عربی است و امام خمینی (س) نیز با نگاهی دقیق به مسئله اراده پرداخته و از طرفی هر دو بزرگوار از نظر عرفانی این مسئله را تحلیل کرده‌اند، لذا این پایان نامه با هدف تبیین شباهت‌ها و تفاوت‌های آرای امام خمینی (س) و ابن عربی در باب نحوه ارتباط اراده الهی و اراده انسان تدوین گردیده است. در پاسخ به این سؤال که نحوه ارتباط اراده الهی و اراده انسان چگونه است، آرای گروه‌های مختلف کلامی و فلسفی و عرفانی مطرح شده و در نهایت به تبیین و مقایسه دیدگاه‌های ابن عربی و امام خمینی پرداخته شده است، که نتایج به دست آمده نشان می‌دهد امام خمینی (س) و ابن عربی در رد و ابطال عقاید اشاعره و معتزله هم عقیده هستند. دیدگاه هر دو بزرگوار امر بین الامرین است که در تبیین آن در بعضی موارد شباهت‌هایی وجود دارد و برخی وجوه افتراق نیز در آرای آن‌ها به چشم می‌خورد. در نهایت اینکه ابن عربی معتقد است پذیرش این حقیقت که حق و خلق هر دو در تحقق یک فعل سهیم هستند، انسان را دچار نوعی حیرت می‌کند و حتی از حیرت خویش نیز دچار حیرت می‌شود. در حالی که امام خمینی (س) معتقد است درک حقیقت امر بین الامرین برای اولیاء کامل الهی میسر است و واصلان درگاه احدیت و کسانی که به مقام ولایت مطلقه رسیده‌اند، قادر به درک و شناخت درست از این حقیقت هستند. واژگان کلیدی: اراده الهی، اراده انسان، امر بین الامرین، وحدت شخصی وجود

Abstract

Research institute of Imam Khomeini and Islamic Revolution

Program: M. A
Course of study: Islamic Mysticism
Title: The communication of the willing of God and the willing of human :The comparison between the mystical view of Ibn Arabi & Imam Khomeini
Researcher: Samaneh Sadat Hosseini
Supervisor: Dr. Mr Sayyed Mahmud Yusuf Sani
Co- supervisor: Dr. Mr Sayyed Reza Eshagh Nia
Starting data: December 2011
Completing data: July 2013
Abstract: Throughout the history of Islamic thought, the “Will of God and the will of human” has been discussed. Because the most important character of theoretical mysticism is Ibn Arabi, and Imam Khomeini, also look carefully at the issue of will. And meanwhile, the two great mystical have analyzed this issue. Therefore This thesis has been developed with the aim of explaining the similarities and differences between the ideas of Imam Khomeini and Ibn Arabi. In response to the question of how the communication human will and divine will, theological and philosophical and mystical ideas of the various groups has been explained. Finally, the views of Imam Khomeini and Ibn Arabi has been explained and compared. The results obtained show that Imam Khomeini and Ibn Arabi agree to reject and refute the al-Ash'ari and the Mu'tazile beliefs. The view of both of them is “Amr bayn alamrayn”, that in some cases there are some similarities and some difference in their views. Finally, Ibn Arabi believes the acceptance of this fact that God and human share in the realization of the act, a man is astonished and even from his astonishment also man is astonishing. While Imam Khomeini believes the attainment of the truth of “Amr bayn alamrayn”, is possible for saints of God and those who have achieved to the station of absolute sainthood are able to understand the truth.
Key words: Divine will, Man will, Amr bayn alamrayn, Unicity of being

الملخص

مركز بحوث الامام الخميني(س) و الثورة الاسلامية

المقطع الدراسي: ماجستير
الفرع التحصيلي: العرفان الاسلامي
إسم الأطروحة: ارتباط الارادة الإلهية و الارادة الإنسانية: قياس منظر العرفاني ابن العربي و الامام الخميني
اسم الطالب: سمانه السادات الحسيني
الاستاذ الارشد: سماحة الدكتور السيد محمود اليوسف الثاني
الاستاذ المشاور: سماحة الدكتور السيد رضا الاسحاق نيا
تاريخ إفتتاح الأطروحة: ربيع الاول ١٤٣٢
تاريخ اختتام الأطروحة: شوال ١٤٣٤
الملخص:
قد كان مذاكرة في المسئلة الارادة الالهية و نسبه بالارادة الانسانية في طول تاريخ الفكر الاسلامية دائماً. حيث أن ابن العربي اهمُ الشخصية العرفانية النظرية و الامام الخميني صرف بمسألة الارادة بنظرة الدقيقة و حيث تحقّق هذه المسئلة من وجه العرفاني، فلذا هذه الطروحة قد تبين الإشتراكات و الإفتراقات في نظرات الامام الخميني و ابن العربي في الموضوع الاسلوب الارتباط ارادة الالهية و ارادة الانسانية. في الجواب بهذا السؤال الذي كيف الاسلوب الارتباط ارادة الالهية و ارادة الانسانية قد طُرح نظرات الجماعات المختلفة الكلامية و الفلسفية و العرفانية، و في الخاتمة قد صُرف بتبين و القياس نظرات الامام الخميني و ابن العربي. يظهر نتائج الحاصلة التي الامام الخميني و ابن العربي واحدة العقيدة في الردّ و الابطال العقائد الاشاعرة و المعتزلة. المنظر كل اثنان كبيران «امر بين الامرين»، الذي في تبين ذلك يكون مشابهاً في بعض الاقسام و يرى بعض الوجوه الافتراق في نظراتهما. النهاية يعتقد ابن العربي قبول هذه الحقيقة التي الحق و الخلق كلهما سهيم في التحقيق فعل واحد و يتلى الانسان بحيرة و حتى من حيرة، يتلى بحيرة. يعتقد الامام الخميني درك الحقيقة «امر بين الامرين» يتيسر لاولياء الكامل الالهى و الذين يصلون بمقام الاولوية المطلقة يقادرون بدرك و المعرفة الصحيحة بهذه الحقيقة.
الكلمات الاساسية: الارادة الالهية، الارادة الانسانية، امر بين الامرين، الوحدة الشخصية الوجود

فهرست اجمالی

صفحه	عنوان
۱	مقدمه
۸	کلیات
	بخش اول:
۱۴	پیشینه‌ها
۱۵	فصل اول: بررسی آیات و روایات
۳۱	فصل دوم: بررسی آرای کلامی و فلسفی
۶۰	فصل سوم: بررسی آرای عرفانی
	بخش دوم:
۸۷	دیدگاه ابن عربی
۸۸	فصل اول: اراده الهی
۹۷	فصل دوم: اراده انسان
۱۰۴	فصل سوم: اراده الهی و ارتباط آن با اراده انسان
	بخش سوم:
۱۳۱	دیدگاه امام خمینی (س)
۱۳۲	فصل اول: اراده الهی
۱۴۴	فصل دوم: اراده انسان
۱۵۱	فصل سوم: نحوه ارتباط اراده الهی و اراده انسان

بخش چهارم :

- ۱۶۵ شباهت‌ها و تفاوت‌های آرای ابن عربی و امام خمینی (س)
- ۱۶۶ ۱- اراده الهی
- ۱۶۹ ۲- اراده انسان
- ۱۷۱ ۳- نحوه ارتباط اراده الهی و اراده انسان
- ۱۷۷ نتیجه گیری
- ۱۷۹ منابع
- ۱۹۰ مقالات

فهرست تفصیلی

صفحه	عنوان
۱	مقدمه
۱	الف) بیان مسئله :
۲	ب) توجیه شاکله‌ی بحث :
۳	ج) سؤال اصلی و سؤالات فرعی پژوهش :
۳	سؤال اصلی :
۳	سؤالات فرعی :
۴	د) پیش فرض :
۴	ه) فرضیه‌های اصلی و فرعی پژوهش :
۴	تفاوت‌ها:
۵	شباهت‌ها:
۵	و) روش تحقیق :
۵	ز) مروری بر بخش‌های پایان نامه :
۷	ح) نوآوری‌های پژوهش :
۸	کلیات
۸	۱- معنای لغوی
۸	۲- معنای اصطلاحی

۹	۱-۲ اراده الهی
۱۰	۲-۲ اراده انسان
۱۲	۳- پیشینه بحث:
۱۴	بخش اول: پیشینه‌ها
۱۵	فصل اول: بررسی آیات و روایات
۱۵	مقدمه
۱۶	۱- معانی مختلف اراده در قرآن
۱۷	۲- بررسی آیات و روایاتی که در آنها اراده الهی بیان شده است
۲۰	۳- بررسی آیاتی که در آنها به اراده انسان اشاره شده است
۲۱	۴- بررسی آیات مربوط به جبر و اختیار
۳۱	فصل دوم: بررسی آرای کلامی و فلسفی
۳۱	مقدمه
۳۳	۱- اراده الهی
۳۳	۱-۱ مفهوم اراده الهی
۳۸	۲-۱ عینیت یا عدم عینیت اراده با ذات الهی
۴۰	۳-۱ اراده الهی صفت ذات یا فعل
۴۵	۲- اراده انسان
۴۵	۱-۲ مفهوم اراده انسانی
۴۸	۲-۲ مبادی فعل ارادی در انسان
۵۰	۳-۲ تفاوت اراده انسان و اراده الهی

۵۰	۲-۴ تفاوت اراده و اختیار در انسان
۵۲	۳- ارتباط اراده الهی و اراده انسان
۵۲	الف) طرفداران مذهب اختیار
۵۳	ب) طرفداران مذهب جبر
۵۴	ج) طرفداران مذهب امر بین الامرین
۵۹	پی نوشت:
۶۰	فصل سوم: بررسی آرای عرفانی
۶۰	مقدمه
۶۱	۱- اراده الهی
۶۱	۱-۱ مفهوم اراده الهی
۶۲	۱-۲ هستی شناسی اراده الهی
۶۳	الف) صفات کلی و فرعی
۶۴	ب) صفات ثبوتی و سلبی
۶۷	۲- اراده انسانی
۶۷	۱-۲ مفهوم اراده انسانی
۶۹	۲-۲ مراتب اراده انسانی از دیدگاه خواجه عبدا... انصاری
۷۰	۲-۳ مرید و مراد
۷۴	۳- نحوه ارتباط اراده الهی و اراده انسان
۷۴	۱-۳ بیان نحوه ارتباط اراده الهی و اراده انسان در حوزه عرفان عملی
۷۶	۲-۳ بیان نحوه ارتباط اراده الهی و اراده انسان در حوزه عرفان نظری

۷۷	الف) دیدگاه جبرگرا.....
۸۰	ب) دیدگاه اختیارگرا.....
۸۱	ج) دیدگاه میانه رو
۸۶	پی نوشت:
۸۷	بخش دوم: دیدگاه ابن عربی
۸۸	مقدمه.....
۸۸	فصل اول: اراده الهی
۸۹	۱- تعریف اراده الهی
۹۰	۲- ارجاع یا عدم ارجاع اراده به علم
۹۱	۳- عینیت صفات با ذات
۹۲	۴- نسبت اختیار به حق تعالی
۹۳	۵- برخی مصادیق اراده الهی
۹۳	۱-۵ اراده الهی و ارتباط آن با مشیت
۹۴	۲-۵ اراده الهی و امر تکوینی و تشریحی
۹۵	۳-۵ اراده و عشق الهی
۹۷	فصل دوم: اراده انسان
۹۷	۱- چیستی اراده انسانی
۹۸	۲- متعلق اراده انسانی
۱۰۰	۳- قرب نوافل و قرب فرایض و ارتباط آنها با اراده الهی و اراده انسان
۱۰۲	۴- فنای اراده

فصل سوم: اراده الهی و ارتباط آن با اراده انسان	۱۰۴
مقدمه	۱۰۴
۱- نفی جبر و تفویض از دیدگاه ابن عربی	۱۰۵
۱-۱ مسأله کسب از دیدگاه ابن عربی و رابطه آن با اراده و اختیار	۱۰۵
۲-۱ نفی جبر بر اساس سرّ القدر	۱۰۷
۳-۱ نفی تفویض بر اساس سرّ سرّ القدر	۱۰۹
۲- علم به سرّ القدر و نتایج آن	۱۱۰
۳- تبیین مسئله اراده انسان مظهر اراده الهی:	۱۱۳
۳-۱ بر اساس وحدت شخصی وجود	۱۱۳
۳-۱-۱ تفاوت وحدت وجود از دیدگاه عرفا و حکما	۱۱۳
۳-۲ بر اساس اقتضائات اعیان ثابتة و علم حق تعالی به آنها	۱۱۶
۳-۲-۱ علم الهی و ارتباط آن با اعیان ثابتة	۱۱۸
۳-۲-۲ بررسی اشکالات مطرح شده در مورد علم الهی و ارتباط آن با اعیان ثابتة	۱۲۱
۴- اثبات امر بین الامرین از دیدگاه ابن عربی	۱۲۳
۴-۱ فاعلیت از آن حق تعالی و قابلیت از آن انسان	۱۲۴
۴-۲ نقش اسباب	۱۲۵
۴-۳ حرف التباس «لا»	۱۲۶
۵- مقام حیرت	۱۲۷
۶- جبر و اختیار حق و خلق	۱۲۸
۶-۱ مختار مجبور	۱۲۸

۱۲۹	۲-۶ جبر در مکتب ابن عربی
۱۳۱	بخش سوم: دیدگاه امام خمینی(س)
۱۳۲	فصل اول: اراده الهی
۱۳۲	۱- تعریف اراده الهی
۱۳۳	۲- اراده الهی امری مشکک
۱۳۴	۳- عینیت صفات با ذات
۱۳۵	۴- اراده الهی صفت ذات یا فعل
۱۳۷	۵- ارجاع اراده به علم
۱۳۸	۶- ارتباط اراده و مشیت الهی
۱۴۱	۷- تعلق اراده الهی به ایجاد و ارتباط آن با عشق
۱۴۲	۸- اراده تشریحی و اراده تکوینی
۱۴۴	فصل دوم: اراده انسان
۱۴۴	۱- تعریف اراده انسان
۱۴۵	۲- هستی شناسی اراده انسانی
۱۴۶	۳- قرب نوافل و قرب فرایض و ارتباط آنها با اراده الهی و اراده انسان
۱۴۷	۴- فنای اراده بنده در اراده حق و آثار مترتب بر آن
۱۴۸	۴-۱ تفویض و ارتباط آن با فنای اراده
۱۵۱	فصل سوم: نحوه ارتباط اراده الهی و اراده انسان
۱۵۱	۱- نفی مذهب جبر
۱۵۲	۲- نفی مذهب تفویض

۱۵۴	۳- امر بین الامرین
۱۵۵	۳-۱ تقریر مسئله بر اساس آیات و روایات با دیدگاهی عرفانی
۱۵۶	۳-۲ تقریر مسئله بر اساس وحدت وجود
۱۵۷	۳-۳ تقریری دیگر از مسئله بر اساس وحدت وجود بر مشرب عرفانی
۱۶۰	۴- درک حقیقت امر بین الامرین
۱۶۱	۵- تأثیر اراده انسانی در سعادت و شقاوت
۱۶۳	۶- عشق به کمال
۱۶۵	بخش چهارم : شباهت‌ها و تفاوت‌های آرای ابن عربی و امام خمینی (س)
۱۶۶	اراده الهی
۱۶۶	الف) وجوه اشتراک
۱۶۷	ب) وجوه افتراق
۱۶۹	اراده انسان
۱۶۹	الف) وجوه اشتراک
۱۶۹	ب) وجوه افتراق
۱۷۱	نحوه ارتباط اراده الهی و اراده انسان
۱۷۱	الف) وجوه اشتراک
۱۷۲	ب) وجوه افتراق
۱۷۷	نتیجه گیری
۱۷۹	منابع
۱۹۰	مقالات

الف) بیان مسئله :

مبحث اراده از مباحث مهم کلام، فلسفه و عرفان در تاریخ اندیشه اسلامی است که در این زمینه پرسش‌هایی مطرح است. آیا اراده الهی صفتی زاید بر ذات است یا عین ذات؟ آیا اراده الهی صفت فعل است یا صفت ذات؟ و اینکه آیا اساساً انسان دارای اراده می‌باشد یا فاقد اراده است؟ و نهایت اینکه نحوه ارتباط اراده الهی با اراده انسان چگونه است؟

اندیشمندان اسلامی هریک از منظر خویش به شرح و تفسیر این مسائل پرداخته‌اند و سعی در حل این معماها داشته‌اند. که برخی از نظرات آنها شبیه یکدیگر است و در برخی موارد با یکدیگر تفاوت‌هایی دارند. عرفان اسلامی تا قرن هفتم کمتر به بحث‌های نظری ورود پیدا می‌کرد اما از قرن هفتم به بعد با پایه ریزی عرفان نظری توسط ابن عربی، بسیاری از مسائل و مباحث دینی جای خود را در عرفان اسلامی باز کردند. با شکل‌گیری عرفان نظری بسیاری از عرفا به بحث و بیان دیدگاه‌های خویش در مورد مسائل مطرح شده در این حوزه پرداختند. یکی از مسائل مهمی که عارفان به آن توجه ویژه‌ای داشته‌اند، بحث اسماء و صفات الهی است. در مبحث اسماء و صفات الهی، اراده به عنوان یکی از مهمترین صفات حضرت حق مطرح می‌شود و از حاکمیت آن بر جهان سخن می‌رود و همچنین از رابطه اراده آدمی، با فعل او و چگونگی رابطه اراده انسان با اراده حضرت حق گفتگو می‌شود.

مسئله اراده الهی و ارتباط آن با اراده انسان هرچند پیشینه کلامی و فلسفی طولانی دارد، ولی این موضوع از دشوارترین مسائل در حوزه مطالعات دین پژوهی به شمار می‌آید. از آنجا که مهم‌ترین شخصیت عرفان نظری ابن عربی است، پرداختن به دیدگاه ایشان در حوزه پژوهش‌های عرفانی در ارتباط با این مبحث اهمیت اساسی دارد. همچنین امام خمینی (س) با نگاهی دقیق به مسئله اراده پرداخته و از نظر فلسفی و عرفانی آن را تحلیل کرده‌اند که بیان دیدگاه ایشان می‌تواند راه‌گشای خوبی در این مسئله باشد. لذا بررسی دیدگاه این دو بزرگوار حائز اهمیت است.

امام خمینی (س) نظر به اهمیتی که برای این مسئله قائل بودند تلاش کردند برخی ابعاد مسئله را تحلیل نمایند. ایشان اراده را از صفات کمال حق دانسته و آن را هم در مقام ذات و هم در مقام فعل ثابت می‌دانند. به

این بیان که اراده در مقام ذات عین ذات و در مقام فعل عین فعل حق است. امام خمینی (س) تمام ذرات کائنات را تحت اراده خداوند می‌داند و آن‌ها را در تمام شئون محتاج و فقیر حق تعالی می‌داند. با وجود این انسان را فاعل مختاری می‌داند که فاعلیتش سایه فاعلیت خداوند است، و اگرچه اراده حضرت حق به نظام اتم تعلق یافته است اما این تعلق هیچ گونه منافاتی با اراده انسان ندارد.

ابن عربی نیز در آثار خویش با توجه به اهمیت جایگاه اراده با دیدگاه عرفانی خویش به بیان این مسئله پرداخته است. از نظر وی وجود حق بسط ظهوری پیدا می‌کند و خود را در موطن‌های متعدد و مختلف مثل علم، قدرت، اراده و ... نشان می‌دهد که این موطن‌ها نیز خارج از وجود او نیستند، بلکه تعینات و حیثیات اویند که اگر به تنهایی و بدون لحاظ وجود حق در نظر گرفته شوند نیستی محض‌اند ولی اگر به لحاظ وجود حق در نظر گرفته شوند از صفت وجود برخوردارند. از نظر ابن عربی اراده به صورت ویژگی خاص در عین ثابت انسان مأخوذ است. عین ثابت با این وصف وجود ارادی و کارهای ارادی را طلب می‌کند و خداوند نیز به اقتضای جود اطلاقی‌اش به هر موجود آنچه را که بخواهد عطا می‌کند. وی اراده عبد را از حیث ایجاد و ظهور به حق یا اسمای او و از حیث قابلیت به عبد نسبت می‌دهد.

در این پژوهش برآنیم که دیدگاه امام خمینی (س) و ابن عربی را در این خصوص تبیین کنیم.

ب) توجیه شاکله‌ی بحث :

از آنجا که موضوع این پایان‌نامه مقایسه دیدگاه‌های ابن عربی و امام خمینی (س) در مورد نحوه ارتباط اراده الهی و اراده انسان است، آن را در چهار بخش تنظیم کرده‌ایم.

(۱) پیشینه‌ها

(۲) دیدگاه ابن عربی

(۳) دیدگاه امام خمینی (س)

(۴) شباهت‌ها و تفاوت‌های آرای ابن عربی و امام خمینی (س)

از آنجا که مسئله اراده الهی و نحوه ارتباط آن با اراده انسان از اموری است که در قرآن و روایات فراوان از آن یاد شده و از طرفی همواره در طول تاریخ مورد مناقشه اندیشمندان اسلامی بوده است، لذا برای ورود به